

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2013. Цей переклад було замовлено за підтримки Цільового фонду «Права людини» Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є зобов'язальним для Суду. Для отримання додаткової інформації див. повне посилання на авторське право в кінці цього документа.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

ВЕЛИКА ПАЛАТА

СПРАВА «AUSTIN ТА ІНШІ ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА»

(Заяви №№ 39692/09, 40713/09 та 41008/09)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

15 березня 2012 року

Це рішення є остаточним, але воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Austin та інші проти Сполученого Королівства»,

Європейський суд з прав людини (Велика палата), засідаючи Великою палатою, до складу якої увійшли:

Франсуаза Тюлькенс (Françoise Tulkens), *Голова*,
Ніколас Братца (Nicolas Bratza),
Жан-Поль Коста (Jean-Paul Costa),
Жозеп Касадеваль (Josep Casadevall),
Ніна Вайіч (Nina Vajić),
Дін Шпільман (Dean Spielmann),
Лех Гарлицький (Lech Garlicki),
Інета Зіємеле (Ineta Ziemele),
Пяіві Хірвель (Päivi Hirvelä),
Джорджіо Малінверні (Giorgio Malinverni),
Луїс Лопес Герра (Luis López Guerra),
Леді Б'янку (Ledi Bianku),
Кристина Пардалос (Kristina Pardalos),
Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska),
Вінсент Е. де Гаetano (Vincent A. de Gaetano),
Ангеліка Нуссбергер (Angelika Nußberger),
Ерік Мозе (Erik Møse), *судді*,

та Майкл О'Бойл (Michael O'Boyle), *Заступник Секретаря*,

Після наради за зачиненими дверима 14 вересня 2011 року та 15 лютого 2012 року,

Постановляє таке рішення, ухвалене в останній із зазначених днів:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 39692/09), яку 17 липня 2009 року подала до Суду згідно зі статтею 34 Конвенції про захист прав людини та основних свобод («Конвенція») громадянка Великої Британії пані Лоїс Амелія Остін (Lois Amelia Austin; «перша заявниця»); за заявою (№ 40713/09), яку 27 липня 2009 року подав громадянин Греції та Австралії пан Джордж Блек (George Black; «другий заявник»); та за заявою (№ 41008/09), яку 27 липня 2009 року подали громадянка Великої Британії та Австралії пані Бронвін Ловенталь (Bronwyn Lowenthal; «третя заявниця») та громадянин Великої Британії пан Пітер О'Ші (Peter O'Shea; «четвертий заявник»). Усі три заяви було подано проти Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

2. Першу заявницю представляли в Суді Луїза Крістіан (Louise Christian), Кетрін Крейг (Katharine Craig), королівський адвокат Гізер Вільямс (Heather Williams) та Філіппа Кауфман (Philippa Kaufmann). Другого заявника представляв Джеймс Велч (James Welch). Третю та четвертого заявників представляли королівський адвокат пан Бен Еммерсон (Ben Emmerson), королівський адвокат пан Майкл Фордхем (Michael Fordham), пан Алекс Бейлін (Alex Bailin) та пан Джон Халфорд (John Halford). Уряд Сполученого Королівства («уряд») представляв його уповноважений, пан Джон Грейнджер (John Grainger), Міністерство закордонних справ та у справах Співдружності.

3. Заявники скаржилися на те, що їхнє утримання в поліцейському кордоні (захід, відомий у Великій Британії під терміном «kettling») протягом семи годин в ході проведення демонстрації в центрі Лондона складало позбавлення свободи в порушення статті 5 § 1 Конвенції.

4. Заяву було передано на розгляд до Четвертої Секції Суду (правило 52 § 1 Регламенту Суду). 21 вересня 2010 року Суд вирішив об'єднати заяви та довести їх до відома уряду. Він також вирішив розглянути прийнятність та суть заяв одночасно (стаття 29 § 1). 12 квітня 2011 року Палата вирішила поступитися своєю юрисдикцією на користь Великої палати.

5. Склад Великої палати було визначено відповідно до положень статті 27 §§ 2 та 3 Конвенції та правила 24 Регламенту Суду.

6. Заявники та уряд подали меморандуми з питань прийнятності та суті.

7. 14 вересня 2011 року в Палаці прав людини в Страсбурзі відбулося відкрите слухання (правило 59 § 3).

У Суді були присутні:

(a) *від уряду*

Пан Дж. Грейнджер,	<i>Уповноважений,</i>
Пан Д. Паннік (D. Pannick), королівський адвокат,	
Пан Дж. Сеган (J. Segan),	<i>Адвокат,</i>
Пан К. Папалеонтіу (C. Papaleontiou),	
Пані М. Пурдейзі (M. Purdasy),	<i>Радники;</i>

(b) *від заявників*

Пан Б. Еммерсон, королівський адвокат,	
Пані П. Кауфман, королівський адвокат,	
Пані А. Макдональд (A. Macdonald),	
Пан І. Стілі (I. Steele),	<i>Адвокати,</i>
Пані К. Крейг,	
Пан Дж. Халфорд,	
Пан Дж. Велч,	<i>Радники,</i>
Пані Л.А. Остін,	
Пан Дж. Блек,	
Пані Б. Ловенталь,	<i>Заявники.</i>

Суд заслухав виступи пана Панніка, пані Кауфман та пана Еммерсона.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

8. Перша заявниця народилася в 1969 році та проживає в Бейзілдоні (Basildon); другий заявник народився в 1949 році та проживає в Лондоні; третя заявниця народилася в 1972 році та проживає в Лондоні; четвертий заявник народився в 1963 році та проживає у Вемблі (Wembley).

9. Фактичні обставини справи можна узагальнити наступним чином.

А. Версії подій заявників щодо того, що з ними трапилося 1 травня 2001 року

10. 1 травня 2001 року в ході проведення демонстрації в центрі Лондона їх утримували в поліцейському кордоні на Оксфорд-серкус (Oxford Circus) - перетин вулиць Ріджент-стріт (Regent Street) та Оксфорд-стріт (Oxford Street).

11. Перша заявниця, пані Лоїс Остін, є членом Соціалістичної партії; вона брала участь у багатьох демонстраціях, в тому числі в першотравневих демонстраціях, які відбулися напередодні. 1 травня 2001 року вона залишила свою 11-місячну доньку в яслах, плануючи забрати її о 16.30 годині, та поїхала з Ессекса в центр Лондона зі своїм партнером. Вони взяли участь в акції протесту проти глобалізації, яка відбулася навпроти будівлі Світового банку, а потім рушили з іншими протестуючими до Оксфорд-серкус, куди вони прибули о 14 годині. Приблизно о 15.45 годині пані Остін треба було залишити демонстрацію, щоб забрати свою доньку з ясел. Вона пояснила про свою ситуацію двом поліцейським, які утримували кордон, але їй сказали, що вона не може залишити кордон, і що невідомо, скільки часу сплине, перш ніж вона зможе його залишити. Пані Остін домовилася з другом, щоб той забрав дитину з ясел. Зрештою їй дозволили залишити кордон близько 21.30 години.

12. 1 травня 2001 року між 14 та 14.30 годиною другий заявник намагався перетнути Оксфорд-серкус, аби потрапити до книгарні на Оксфорд-стріт. Поліцейські сказали йому, що він не може йти по Оксфорд-стріт у зв'язку з наближенням натовпу демонстрантів, і йому було рекомендовано піти по Маргарет-стріт (Margaret Street) - паралельною вулицею з північної сторони. Заявник дотримався рекомендації, але між Маргарет-стріт та Ріджент-стріт він зіткнувся з поліцейськими з охорони громадського порядку, оснащеними щитами та шоломами, які прямували в південному напрямку. Заявника повернули на Оксфорд-серкус приблизно о 14.30 годині. Він відразу ж попросив дозволу вийти з поліцейського кордону, і йому повідомили, що для тих, хто не брав участі в протесті, існував вихід з боку Бонд-стріт (Bond Street) на Оксфорд-серкус, але коли він туди підійшов, там йому сказали, що виходу немає. Заявник не зміг залишити кордон до 21.20 години.

13. Третя заявниця не мала жодного зв'язку з демонстрацією. Вона працювала в районі Оксфорд-серкус і була на обідній перерві о 14.10 годині, коли шеренга поліцейських, які перекрили дорогу, не дала їй повернутися до свого робочого місця. Вона повернулась і спробувала пройти іншим шляхом, але виявила, що інший вихід теж вже було перекрито поліцейськими, які почали просуватися в її напрямку. Вона знаходилася в межах кордону на Оксфорд-серкус до 21.35 години. Вона та інші особи неодноразово просили, щоб їм дали можливість залишити перекритий район, але поліцейські, до яких вона звернулася, сказали, що вони виконували наказ нікого не випускати.

14. Четвертий заявник також працював в районі Оксфорд-серкус і також опинився в поліцейському кордоні, коли йшов по Оксфорд-серкус під час обідньої перерви. Він зміг залишити район приблизно о 20 годині.

В. Національне провадження

1. Високий суд

15. Після подій 1 травня 2001 року близько 150 осіб, яких було затримано на Оксфорд-серкус, звернулися до різних адвокатських компаній з метою порушення судового провадження. Різні потенційні заявники, їхні законні представники та представники лондонської поліції вступили в процес листування з метою ефективної подачі позовів. Було вирішено, що перша заявниця та пан Джеффри Саксбі (Geoffrey Saxby), який був

переходим, що опинився в поліцейському кордоні, будуть діяти в якості «пілотних» заявників. Вони порушили провадження у Високому суді, вимагаючи компенсацію за незаконне позбавлення свободи та згідно з Законом «Про права людини» 1998 року за порушення права на свободу, гарантованого статтею 5 Конвенції. Перша заявниця також спочатку скаржилася на втручання в її право на свободу вираження поглядів та зібрань у порушення статей 10 та 11 Конвенції, але згодом відмовилася від цих скарг. Лондонська поліція запевнила законних представників інших заявників (в тому числі представників другого, третьої та четвертого заявників), що вона не висуватиме жодних заперечень щодо строків позовної давності, якщо вони подадуть позови до національних судів після того, як останні розглянуть пілотну справу.

(а) Факти, встановленні суддею Тугендхатом (Tugendhat)

16. Розгляд справи суддею Тугендхатом у Високому суді тривав три тижні, включаючи шість днів усних слухань. Суддя вивчив усні свідчення 18 свідків та двох експертів, свідчення ще 138 свідків, вивчив тисячі сторінок документальних доказів, а також проглянув відеоматеріали, зроблені ручними камерами, камерами безпеки та поліцейськими гвинтокрилами. У рішенні, ухваленому 23 березня 2005 року ([2005] EWHC 480 (QB)), суддя Тугендхат присвятив 500 пунктів оцінці доказів та обставин справи. Його висновки щодо обставин справи можна узагальнити таким чином.

17. Суддя Тугендхат встановив, що 18 червня та 30 листопада 1999 року та 1 травня 2000 року мали місце дуже серйозні збої в громадському порядку Лондону; поліція побоювалася, що вони можуть повторитися в 2001 році. Темою всіх трьох демонстрацій був протест проти капіталізму та глобалізації. Організатори заходу, що мав місце 18 червня 1999, не співпрацювали з поліцією та роздавали рекламні матеріали, схожі на ті, які розповсюджували організатори демонстрації 1 травня 2001 року. У другій половині дня 18 червня 1999 року натовп приблизно з 3-5 тис. чоловік, одягнених в маски, спричинив збитки та травмування на суму приблизно в 2 млн. британських фунтів стерлінгів представникам громадськості та офіцерам поліції, одинадцять з яких потребували стаціонарного лікування. Демонстрації на ці теми також призвели до серйозних перебоїв у громадському порядку в інших країнах приблизно в цей же час, в тому числі в Сіетлі 30 листопада 1999 року (засідання Всесвітньої організації торгівлі), у Вашингтоні 16 квітня 2000 року (засідання Міжнародного валютного фонду), в Мельбурні 11-13 вересня 2000 року (азіатсько-тихоокеанський саміт Всесвітнього економічного форуму), в Празі 26 вересня 2000 року (інше засідання Міжнародного валютного фонду), та в Квебеці 22 квітня 2001 року (засідання Саміту Америк). Планування проведення 1 травня 2001 року враховувало досвід у цих та попередніх демонстраціях, зокрема, в Лондоні, а також рекомендації, зроблені в їхньому світлі.

18. Що стосується 1 травня 2001 року, то поліцію було повідомлено про дві події, а саме – про першотравневий марш та мітинг профспілки, а також про марш молодих студентів-соціалістів, які проходили в різних частинах Лондона. Крім того, розвідка повідомила, що активісти, які представляли широку коаліцію груп протесту «зелених», анархістів та лівого крила, мали намір влаштувати різні акції протестів в 24 місцях по всьому Лондону, які відповідали клітинам настільної гри «Монополія». Заключним заходом мав стати мітинг на Оксфорд-серкус о 16 годині. Організатори протесту «першотравневої Монополії» не зверталися до поліції та не робили спроб отримати дозвіл на проведення демонстрацій; вони намагались утримати місце та характер протесту в таємниці. Протестуючих прямо та побічно закликали одягати маски та вчиняти грабежі та насильство (див. рішення судді Тугендхата, §§ 206-225). Дані розвідки, які отримало Спеціальне відділення поліції, свідчили про те, що прийде «від 500 до 1000 агресивних

демонстрантів, які прагнутимуть вчинити сутички, насильство та громадське заворушення». Спеціальне відділення дійшло висновку, що протест буде представляти собою одну з найсерйозніших загроз для громадського порядку Лондону за весь час, включаючи реальну небезпеку серйозних травмувань та навіть загибелі людей, а також пошкодження майна, якщо воно не візьме натовп під ефективний контроль. У групу ризику були включені представники громадськості, офіцери поліції та інші демонстранти. 24 квітня 2001 року мер Лондона написав статтю в найбільшій вечірній газеті Лондона, висловивши думку, що організатори акції першотравневого протесту свідомо прагнули спричинити шкоду, та закликавши лондонців триматися від них подалі. Подібні попередження були опубліковані і в багатьох інших газетах в березні та квітні 2001 року.

19. На додаток до поліцейських на автомобілях, план поліції на той день включав залучення майже 6000 піших офіцерів в добре помітних куртках. На той час це була практично найбільша кількість поліцейських, залучених за весь час у Лондоні. Поліцейські чоловічої та жіночої статі, відповідальні за підтримання громадського порядку 1 травня 2001 року, були найбільш досвідченими офіцерами громадського порядку в Англії. Оскільки передбачалося, що завершальним заходом буде зібрання на Оксфорд-серкус о 16 годині, там була встановлена система гучномовців. Зазначалося, що стратегічними намірами поліцейської операції було забезпечення громадського спокою та безпеки; сприяння будь-якому законному протесту та забезпечення його охорони; запобігання порушення громадського порядку та захист таких найбільш важливих будівель, як Букінгемський палац та будівля парламенту; попередження злочинів та вживання всіх розумних заходів по затриманню злочинців у разі скоєння злочину; та в цілому - мінімізація виходу ситуації з-під контролю. Однак поліція мала погане уявлення про те, чого можна очікувати або як вона реагуватиме на це, якщо та коли таке трапиться.

20. Протягом ранку 1 травня 2001 року в Лондоні пройшли кілька досить невеликих демонстрацій. Близько 13 години демонстранти почали збиратися перед офісом Світового банку на Хеймаркет (Haymarket). Вони попрямували до Пікаділлі-серкус, потім вниз по Ріджент-стріт до Оксфорд-серкус. На 14 годину кількість осіб на Оксфорд-серкус оцінювалася в 1500 чоловік, до яких постійно приєднувались інші. Чимало людей, які прямували по Ріджент-стріт, мали маски на обличчях. Розвідка поліції поінформувала, що зібрання на Оксфорд-серкус мало відбутися о 16 годині, тому масштаби натовпу в цьому місці на цю годину застали її зненацька, що виразилося в недостатній кількості поліцейських для запобігання проникнення ще більшої кількості осіб в цей район.

21. Близько 14 години поліція вирішила встановити кордон, аби утримати натовп. Рішення базувалось радше на наявних даних розвідки, які передбачали, що 500-1000 осіб, схильних до агресії, приймуть участь в першотравневій акції протесту, а також на тому, що трапилось під час попередніх схожих демонстрацій, ніж на поведінці натовпу до цього моменту. Рішення було прийнято в усвідомлене здійснення функцій, передбачених загальним правом, та з метою запобігання порушенню миру. Щойно рішення встановити кордон було прийняте, протягом п'яти-десяти хвилин був встановлений нещільний кордон, а коли прибуло більше поліцейських, протягом 20-25 хвилин був встановлений суцільний кордон. Всередині кордону було достатньо місця для того, щоб люди могли рухатися та щоб можна було уникнути давки. Тим не менш, після обіду обставини чимдалі ставали ускладненими. Було холодно та йшов дощ. Їжа та вода не забезпечувались, а доступу до туалету або укриття не було.

22. Жодних оголошень під час встановлення початкового кордону натовпові не робилось, оскільки поліція була занепокоєна тим, що в неї не вистачить достатніх сил для протистояння спільній спробі натовпу прорватися. Перше оголошення через систему громадського оповіщення було зроблено о 16 годині, яким натовп було повідомлено, що

його оточили для запобігання порушення миру. Начальник поліції, який давав свідчення в національних судах, визнав, що оголошення натовпові можна було зробити раніше, можливо о 15.15 або 15.30 годині.

23. О 14.25 годині, за п'ять хвилин після встановлення суцільного кордону, старший суперінтендант, який командував операцією, планував розпочати контрольований розпуск натовпу з північної сторони Ріджент-стріт. Проте розпуск натовпу довелося відкласти, оскільки демонстранти як всередині кордону, так і поза його межами почали кидати ракети та застосовувати насильство до поліцейських, а натовп намагався прорватись через кордон на Ріджент-стріт. На 14.55 годину було знову заплановано розпустити натовп з північної сторони, але розпуск було призупинено у зв'язку з насильством з боку протестантів з обох боків кордону. Приблизно в той же час все більше людей почали рухатися в напрямку Оксфорд-серкус, щоб взяти участь у події, запланованій там о 16 годині. На 15.40 годину поліцейський рапорт щодо ситуації зазначав, що поліцейські були затиснуті між натовпами, всі штовхались, а також кидались пляшки. О 16.30 годині поза межами кордону був натовп численністю 400-500 чоловік, які йшли слідом за оркестром самби, що ускладнювало розпуск натовпу на Оксфорд-стріт. Ситуацію було переглянуто о 16.55 годині, але колективний розпуск натовпу виключався, оскільки існував ризик насильства та безладів. О 17.15 годині на Оксфорд-стріт мало місце серйозне заворушення, яке вчинила група приблизно з 25 протестантів, одягнугтих в маски, до яких приєднався натовп з декількох сотень чоловік. О 17.20 годині натовп всередині кордону був спокійним, але поліція не хотіла ризикувати і проводити колективний розпуск натовпу у зв'язку з наявністю неподалік інших великих та хаотичних натовпів.

24. О 17.55 годині було прийнято рішення розпустити натовп, що перебував всередині кордону. Однак натовп знову став неконтрольованим, і о 18.15 годині рішення про його розпуск було скасовано. О 19 годині було розпочато розпуск натовпу шляхом супроводу невеликих груп та окремих осіб за межі кордону. Проте о 19.20 годині розпуск кордону було призупинено у зв'язку з труднощами в контролюванні натовпів поза його межами, в яких деякі особи кидали великі шматки цегли та запальні суміші на поліцейських, та у зв'язку з тим, що демонстранти, випущені з кордону, перебували неподалік. О 19.30 годині колективний розпуск натовпу було поновлено із залученням додаткових поліцейських ресурсів для супроводу осіб, випущених із поліцейського кордону. Проте розпуск натовпу незабаром було знову призупинено, оскільки стало очевидним те, що особи, яких випустили з Оксфорд-серкус, приєднувались до іншого великого натовпу, який раніше вчиняв насильство, на півночі Грейт-Портленд-стріт (Great Portland Street). На 20 годину Портленд-Плейс (Portland Place) очистили від натовпу, а колективний розпуск натовпу на Оксфорд-серкус було поновлено, - групами по десять чоловік. На 21.45 годину розпуск натовпу було майже завершено. Більш ніж 100 чоловік було заарештовано в результаті скоєння заворушень на Оксфорд-серкус та в прилеглих районах. Частиною заходу з колективного розпуску натовпу був обшук деяких або всіх вивільнених осіб, запис їхніх імен та адрес, а також їх фотографування.

25. За підрахунками поліції, всередині кордону нараховувалось максимум 2000 чоловік у годину пік та 1000 чоловік у натовпі поза його межами. Аналіз документальних доказів та відеозаписів, допущених судами, свідчили, що після обіду близько 392 чоловік було випущено індивідуально. Було визнано, що ця цифра навряд чи є точною, але суддя Тутендхат встановив, що кількість осіб, випущених з кордону, скоріш за все була «близькою до 400, ніж до 200» осіб. З них більшість була з північної та південної сторін Оксфорд-серкус, а зі східної та західної сторін було випущено дуже мало людей. За зареєстрованими даними, більшість людей було звільнено до 16 години; 12 осіб - між 16 та 17 годинами; 89 - між 17 та 18 годинами; 59 - між 18 та 19 годинами; та 12 осіб - після

19 години. Поліцейським було важко встановити тих представників натовпу, які не становили загрози насильства, для того, щоб випустити їх окремо. Деяких осіб, яких випустили, було зазначено в поліцейських рапортах як сторонніх осіб, які потрапили на демонстрацію. Інші були описані як особи, які мали фізичні ушкодження, вагітні жінки, літні особи або діти.

(b) Висновки судді Тугендхата

26. Суддя дійшов висновку, що з огляду на насильство, яке мало місце на попередніх демонстраціях, дані розвідки, які мала в наявності поліція, відсутність співпраці з боку організаторів та поведінку деяких частин натовпу, поліція мала розумні підстави для того, щоб вважати, що існував реальний ризик пошкодження майна, серйозних фізичних ушкоджень і навіть загибелі людей. Основні ризики були пов'язані з давкою та затоптуванням людей; крім того, ризики також були пов'язані із киданням ракет. Враховуючи ситуацію на Оксфорд-серкус, щоб не допустити насильства та травмувань поліція на 14 годину не мала ніякої альтернативи, окрім як встановити суцільний кордон, а тому це було пропорційною відповіддю з боку поліції на присутність натовпу. Основною метою обмеження людей в пересуванні було забезпечення їхньої безпеки, у тому числі тих, хто перебував всередині кордону, збереження майна на Оксфорд-стріт, а також захист інших прав третіх осіб. Поліція також мала намір відділити деяких представників натовпу від інших - в разі необхідності, ставлячи їм запитання або обшукуючи їх.

27. З 14.20 години ніхто з натовпу не міг піти геть без дозволу. Ця міра була затриманням з жорстким режимом та з мінімальною свободою пересування на Оксфорд-серкус, а її наслідки були суворими, особливо з перебігом часу. Водночас ніхто не очікував, що обмеження людей у пересуванні триватиме так довго, і можливість безпечного розпуску натовпу перебувала на постійному контролі.

28. У поліції не було практичної можливості колективно розпустити натовп раніше, ніж вона це зробила. Були проміжки часу, коли шляхи для розпуску натовпу були перекриті іншими натовпами, які намагаються потрапити на Оксфорд-серкус. Дозволити цим натовпам приєднатись один до одного без контролювання їхнього пересування не було б ані розумним, ані безпечним. Крім того, мали місце довгі проміжки часу, протягом яких поліція не мала ресурсів для забезпечення безпечного розпуску людей, і ніхто не стверджував, що Комісар лондонської поліції міг або повинен був забезпечити більшу кількість поліцейських, ніж та, яку він забезпечив того дня на вулицях. Однією з причин недостатності поліцейських ресурсів було те, що значна частина натовпу не співпрацювала з поліцейськими, які створили навколо нього кордон. За підрахунками судді, близько 40% осіб весь час були вороже налаштовані; вони штовхались та кидали ракети та в будь-якому разі проявляли відсутність співпраці. Ті, хто не штовхались або не кидали ракети, не відмежовували себе від тієї меншості, яка це робила. У зв'язку з цим поліцейський кордон мав складатись з достатньої кількості офіцерів для того, щоб протистояти організованій спробі цих людей прорватися. Якби натовп співпрацював із поліцією, то його могла б утримувати менша кількість поліцейських, а вільні від цього поліцейські могли б тоді контролювати розпуск натовпу. Іншою причиною недостатності ресурсів було те, що інші натовпи, які знаходилися поза межами кордону, протистояли контролю поліції та не виконували її вказівок. За таких важких обставин поліція робила все, що тільки могла. Ресурси, які вона потребувала для контролю за розпуском натовпу на Оксфорд-серкус, були належним чином та в якості необхідності використані в інших районах. Це не означало, що поліція повинна була дозволити, щоб натовп на Оксфорд-серкус розійшовся без усякого контролю. На думку судді, це було б рівнозначним відмові

від виконання поліцією свого обов'язку запобігати порушенню миру, а також обов'язку піклуватись про людей та покладеного на неї позитивного зобов'язання захищати членів натовпу та третіх осіб, включаючи поліцейських, від ризику серйозних ушкоджень, та захищати третіх осіб від ризику пошкодження майна.

29. За таких обставин, що склалися на Оксфорд-серкус, та зокрема враховуючи труднощі, з якими зіткнулася поліція у виокремленні мирних від агресивних або потенційно небезпечних осіб, що перебували всередині кордону, суддя не зміг встановити, які будь-які інші індивідуальні заходи з вивільнення людей були б ефективними, окрім тих, які мали місце. Щойно кордон було встановлено, будь-який захід із контрольованого розпуску людей неминуче мав би зайняти чимало часу, перш ніж весь натовп було б розпущено. Скільки часу це б зайняло, якби не було обшуків та збору доказів, встановити було неможливо, але це було б більш ніж 20-хвилинною справою. Якби розпуск було поєднано з обшуками та збором доказів, він би неминуче зайняв би стільки часу, скільки зайняв і даний розпуск з моменту, коли його було поновлено о 19.30 годині, тобто, принаймні від однієї до двох годин.

30. Що стосується аргументу про незаконне позбавлення волі, то суддя Тугендхат постановив, що дії поліції були виправдані міркуваннями необхідності.

31. Що стосується статті 5, то суддя дійшов висновку, що утримання в межах поліцейського кордону складало позбавлення свободи в розумінні статті 5 § 1. Хоча він і встановив, що поліція не мала жодного наміру доставити до суду всіх тих, кого було затримано на Оксфорд-серкус, метою заходу було утримання натовпу для того, щоб поліція могла заарештувати та доставити до суду всіх тих, кого вона мала розумні підстави вважати такими, що скоїли злочини, а також тих, чий арешт був необхідним для того, щоб запобігти скоєнню ними злочинів; тому цього було достатньо для вимог статті 5 § 1(с).

32. Крім того, суддя Тугендхат встановив, враховуючи незвичайні обставини справи, що втручання в право на свободу слова та зібрань не було. Жоден зі свідків не зміг пояснити, яку мету переслідувала хода в напрямку Оксфорд-серкус, або те, що могло б трапитись там або в будь-якому іншому місці, якби поліцейський кордон не було встановлено. Він встановив, що література, яку організатори розповсюдили заздалегідь, була направлена на заохочення принаймні значної меншості присутніх до того, щоб взяти участь у тій чи іншій формі безчинної та кримінальної діяльності, ймовірно включаючи такі порушення проти громадського порядку, як бійки, нанесення протизаконних збитків та крадіжки. Якби кордон не було встановлено, на практиці ніхто з тих, хто мав намір провести законні акції протесту, не міг би цього зробити в такому середовищі безладу. Крім того, не було надано жодних доказів того, що будь-яка особа, яка перебувала на Оксфорд-серкус, мала намір скористуватись будь-яким правом, пов'язаним зі свободою слова, яким би вона вже фактично не скористалась. Тому суддя Тугендхат дійшов висновку, що справа стосувалася громадського порядку та права на свободу, а не свободи слова та свободи зібрань, і відхилив усі вимоги позивачів.

(с) Апеляційний суд

33. Суддя Тугендхат допустив до розгляду апеляційну скаргу пані Остін та пана Саксбі проти своїх висновків щодо скарг про незаконне позбавлення волі та за статтею 5 Конвенції. У рішенні, винесеному 15 жовтня 2007 року ([2007] EWCA Civ 989), апеляційний суд відхилив апеляційну скаргу.

34. Що стосується скарги про незаконне позбавлення волі, то апеляційний суд постановив, що для того, щоб не допустити порушення миру, яке загрожувало іншим, поліція мала право законно вжити заходів, які втручалися в законне здійснення прав

сумлінними третіми особами або обмежували такі права, але лише тоді, коли було вжито всіх інших можливих заходів для уникнення порушення миру та захисту прав третіх осіб, і коли вжитий захід був розумно необхідним та пропорційним. Застосувавши цю перевірку до обставин демонстрації на Оксфорд-серкус, утримання пані Остін у кордоні було правомірним, тому що воно було необхідним для запобігання неминучого порушення миру іншими.

35. Що стосується скарги за статтею 5, апеляційний суд дійшов висновку, що затримання не становило позбавлення свободи. Голова апеляційного суду сер Ентоні Кларк (Sir Anthony Clarke MR), який виніс судове рішення, зазначив наступне:

«102. ...Перше питання стосується того, чи було скажників позбавлено свободи з самого початку. На нашу думку, їх однозначно не було позбавлено свободи. Ситуація, що склалася на той момент, суттєво не відрізнялася з точки зору затримання від низки різних типів обмеження свободи або затримання, на які посилався суддя і які не вважаються позбавленням свободи за змістом статті 5(1). Гарним прикладом є, певне, футбольний натовп. Щодо такого натовпу є звичайним обмеження його рухів протягом проміжків часу, які можуть виявитись досить тривалими, частково з метою захисту окремих осіб у натовпі та частково (в деяких випадках) для того, щоб уникнути насильства в натовпі, приміром, між групами вболівальників різних команд. ...Іншими прикладами могли б послужити ... наприклад, ситуації, в яких автомобілісти не можуть залишити автомагістраль, можливо, протягом багатьох годин, у зв'язку з діями поліції, пов'язаними з дорожньо-транспортною подією. У таких випадках для поліції може бути необхідним обмежити свободу пересування людей в конкретних районах на проміжки часу, які можуть виявитись набагато довгими, ніж передбачалося спочатку.

103. На нашу думку, це був саме такий випадок. Згідно з висновками судді щодо фактичних обставин справи поліція не мала ніякої іншої альтернативи, окрім як встановити кордон, що вона й зробила. Вона розраховувала провести контрольований розпуск людей за дві-три години для того, щоб уникнути насильства. Суддя встановив різні цілі поліції, що включали міркування безпеки та попередження скоєння злочинів окремими особами, що знаходились у натовпі та багатьох з яких не можна було встановити. За таких обставин початкове встановлення кордону не могло, на наш погляд, належним чином вважатись таким типом свавільного затримання, яке страсбурзькі органи охарактеризували б як позбавлення свободи за змістом статті 5(1). З цих причин ми вважаємо, що суддя принципово помилився, дійшовши висновку, що скажників було незаконно затримано, починаючи з 14.20 години.

104. Виходячи з цього, ми повинні заново розглянути питання, що залишається, а саме - чи було їх незаконно затримано після цього. На нашу думку, відповідь на це питання - «ні». Так, наприклад, ... багато разів після обіду поліція віддавала накази розпочати контрольований розпуск натовпу, лише після чого встановлювала, що вона не може безпечно це зробити... Три рази рішення розпочати контрольований розпуск людей з північної сторони було переглянуто або призупинено в зв'язку з поведінкою протестантів, які знаходились як усередині, так і поза межами кордону, в результаті чого остаточний розпуск людей розпочався не раніше 20.02 години... Протягом всього цього проміжку часу мала місце значна агресія, хоча, слід підкреслити, і не з боку скажників... Як встановив суддя, ... це був не просто статичний натовп протестуючих на Оксфорд-серкус, оточений поліцією та утримуваний там протягом 7 годин. Це була динамічна, хаотична та заплутана ситуація, в яку потрапила також і значна кількість інших протестуючих, які перебували в безпосередній близькості від кордону і які становили загрозу серйозних безладів, а також представляли собою небезпеку для поліцейських як в межах кордону, так і поза його межами.

105. За таких обставин не можна було розумно вважати, що настав час, коли те, що спочатку було чимось меншим, ніж позбавлення свободи, згодом стало позбавленням свободи в розумінні статті 5(1) Конвенції. Тому, на відміну від висновку судді, ми вважаємо, що якщо взяти до уваги всі відповідні обставини справи, у цій справі не було будь-якого свавільного позбавлення свободи, передбаченого Конвенцією».

(d) Палата лордів

36. Як пані Остін, так і пан Саксбі отримали дозвіл на подачу подальшої апеляції до Палати лордів, пов'язаної з питаннями за статтею 5 § 1 Конвенції. Справа слухалася 24-25 листопада 2008 року, а 28 січня 2009 року було ухвалене одностайне рішення, згідно

з яким апеляцію було відхилено на тій підставі, що стаття 5 § 1 не застосовувалась, оскільки заявниця не була позбавлена свободи ([2009] UKHL 5).

37. Лорд Хоуп Крейгхедський (Lord Hope of Craighead), з яким погодилися інші судові лорди, пояснив свій підхід до тлумачення «позбавлення свободи» наступним чином:

«23. Застосування статті 5(1) до заходів з контролювання натовпу є питанням, яке суд в Страсбурзі поки що не мав нагоди розглянути. Тому немає жодних прямих вказівок щодо того, чи застосовується стаття 5(1) там, де поліція накладає обмеження на пересування з єдиною метою захисту людей від травмувань або уникнення серйозного пошкодження майна. Проте необхідність вжиття заходів з контролю натовпу в інтересах суспільства не є новою. Приміром, необхідність у застосуванні таких заходів часто настає під час проведення футбольних матчів для того, щоб попередити протистояння вболівальників різних команд в ситуаціях, які можуть призвести до насильства. Обмеження в пересуванні також можуть бути накладені поліцією на автомобілістів в інтересах забезпечення безпеки дорожнього руху після того, як на автостраді трапилась аварія, або щоб не допустити, щоб місцеві жителі підійшли занадто близько до пожежі або місця терористичного акту. Цікаво, що до цих пір не було висунуто аргументу про те, що обмеження такого роду є порушенням статті 5(1), якщо вони є пропорційними та не є свавільними.

24. Обмеження, спричинені в цій справі встановленням поліцейського кордону, можна розглядати, якщо їх порівнювати із прикладами, які я щойно навів, як такі, що були більш широкими по ступеню та інтенсивності. Але королівський адвокат лорд Паннік стверджував від імені відповідача, що не можна розумно проігнорувати мету обмеження або обставини, за яких воно мало місце. Ніхто не мав на меті здійснити затримання як таке. Питання про позбавлення свободи взагалі не постало б, якби кордон було встановлено лише на 20 хвилин. Той факт, що він був встановлений на значно більше часу, не повинен мати ніякого значення, оскільки той факт, що випустити кожного з кордону раніше можливості не було, був обумовлений обставинами, які перебували поза контролем поліції. Як він зазначив, це був той випадок, коли відповідь на питання, чи перебувало те, що трапилось, в межах застосування статті 5(1), повинна визначатись шляхом дотримання справедливого балансу між правами особи та інтересами суспільства. Звичайно, необхідно було повністю усвідомлювати той факт, що стаття 5 є фундаментальним правом, важливість якого має першорядне значення. Однак той факт, що порушення не могло бути виправдане за винятком випадків, перерахованих в підпунктах (a)-(f), вказував на необхідність встановлення меж її застосування з обережністю.

25. З іншого боку, королівський адвокат пані Вільямс від імені скаржниці зазначила, що мета, яку мав застосований захід, була недоречною. Той факт, що він був необхідною відповіддю та був пропорційним, був передумовою для встановлення законності заходу для цілей підпунктів (a)-(f) статті 5(1), але не більше. Питання дотримання балансу не виникає під час розгляду початкового питання про те, чи застосовується стаття 5(1) до заходів, здійснених поліцією. Питання мети та балансу виникає лише тоді, коли розглядаються випадки, перераховані в підпунктах (a)-(f).

Чи є мета доречною?

26. Питання про те, чи мало місце позбавлення свободи, звичайно, дуже залежить від фактів кожної конкретної справи. Тому справи щодо застосування статті 5, яке повністю залежить від конкретних фактів таких справ, мало можуть допомогти. Але такі справи мають цінність тоді, коли можна говорити про те, що вони розглядають питання загальних принципів. У даному контексті певну допомогу можуть надати справи стосовно ступеню, до якого слід брати до уваги мету або наміри конкретного заходу при розгляді питання, чи підпадає він під сферу застосування статті 5(1) взагалі.

27. Якщо мета є доречною, то вона повинна бути такою, щоб дати можливість дотриматись балансу між тим, чого прагне досягти обмеження, та інтересами особи. Аргумент про те, що баланс повинен бути дотриманий на початковому етапі, при розгляді сфери застосування статті не було згадано в справах «*Engel проти Нідерландів*» (№ 1) (1976) 1 EHRR 647 або «*Guzzardi проти Італії*» (1980) 3 EHRR 333. Також не можна й стверджувати, що він заснований на чомусь, що можна знайти в формулюванні статті. Але я вважаю, що в практиці Суду, тим не менш, існують достатні ознаки того, що питання балансу закладене в концепціях, закріплених в Конвенції, і що вони повинні грати свою роль при розгляді питання про межі найбільш важливих основних прав, які захищають фізичну безпеку особи».

Далі лорд Хоуп розглянув низку рішень Суду та Комісії щодо суті та прийнятності, включаючи рішення у справах: «*X. проти Федеративної Республіки Німеччини*»,

№ 8819/79, рішення Комісії від 19 березня 1981 року, Decisions and Reports (DR) т. 24, с. 158; «*Guenat проти Швейцарії*», № 24722/94, рішення Комісії від 10 квітня 1995 року, DR т. 81-B, с. 13; «*Н.М. проти Швейцарії*», № 39187/98, ECHR 2002 II; «*Nielsen проти Данії*», рішення від 28 листопада 1988, Series A no. 144; «*Soering проти Сполученого Королівства*», рішення від 7 липня 1989, Series A no. 161; «*O'Halloran та Francis проти Сполученого Королівства*» [ВП], № 15809/02 та 25624/02, ECHR 2007-III; «*N. проти Сполученого Королівства*» [ВП], № 26565/05, рішення від 27 травня 2008 року, та дійшов такого висновку:

«34. Тому я б сказав, що навіть у справі про основні права, щодо застосування яких Конвенція не дозволяє жодних обмежень, може застосовуватись прагматичний підхід, який повною мірою враховує всі обставини. У статті 5 не згадуються інтереси громадської безпеки або охорона громадського порядку як одна з обставин, за яких особа може бути позбавлена свободи. Вона різко контрастує зі статтею 10(2), яка чітко обмежує право на свободу вираження поглядів у цих випадках. Але важливість, яка повинна надаватись в контексті статті 5 заходам, що здійснюються в інтересах громадської безпеки, зазначена в статті 2 Конвенції, оскільки життя людей, які постраждали від агресії натовпу, може опинитися під загрозою, якщо поліція не прийме заходів з контролю заворушень. Це та ситуація, в якій пошук справедливого балансу є необхідним для того, щоб узгодити ці конкуруючі основні права одне з одним. Сфера застосування, яку має стаття 5 в питаннях заходів контролю над натовпом, повинна, звичайно ж, брати до уваги права особи, а також інтереси суспільства. Тому до будь-яких заходів, що здійснюються, слід вдаватися в дусі сумлінності, а самі заходи мають бути пропорційними ситуації, яка призвела до необхідності вжиття заходів. Це дуже важливо для збереження фундаментального принципу, згідно з яким все, що робиться і зачіпає право людини на свободу, не повинне бути свавільним. Однак якщо ці вимоги виконані, правильним буде зробити висновок про те, що заходи з контролю за натовпом, які здійснюються в інтересах суспільства, не порушуватимуть основних прав за статтю 5 окремих представників натовпу, свобода пересування котрих обмежується ними».

Лорд Нойбергер Абботсберійський (Lord Neuberger of Abbotsbury) погодився, що позбавлення свободи не було, та зазначив наступне:

«58. Поліція зобов'язана підтримувати мир у разі загрози бунту та вживати розумних заходів для запобігання серйозного порушення громадського спокою, особливо якщо йдеться про агресію по відношенню до фізичних осіб та майна. Будь-яка розсудлива людина, що живе в умовах сучасної демократії, може розумно очікувати, що її можуть обмежити в пересуванні, або принаймні погодитись, що за деяких обставин поліція мала б право обмежити її в пересуванні в межах певного району. Так, якщо неврівноважена або п'яна особа вільно перебувала б зі зброєю в будівлі, поліція мала б право - більше того, це від неї це очікували б - забезпечити обмеження пересування членів суспільства, можливо протягом багатьох годин, у тому місці, в якому вони знаходились, навіть якщо це досить невелика кімната, в якій знаходилось багато інших людей. Так само на футбольному матчі, на якому присутні групи вболівальників команд-суперниць, для того, щоб уникнути насильства та хаосу, поліція регулярно, й, очевидно, правомірно, не допускає, щоб ці дві групи зустрічалися одна з одною; часто це полягає в обмеженні пересування однієї чи обох груп в межах відносно невеликого простору протягом досить значного часу. Або якщо на автомагістралі трапилася дорожньо-транспортна подія, очевидним і знову ж таки правомірним є те, що поліція повинна вимагати від водіїв та пасажирів, щоб ті залишались у своїй зупинених автотранспортних засобах, часто більш ніж на одну чи дві години. В усіх цих випадках поліція може обмежувати пересування людей заради їхнього власного захисту та для запобігання насильства по відношенню до людей або майна.

59. Так само, як я це бачу, якщо має місце демонстрація, особливо така, в якій можна очікувати масові заворушення та агресію, від поліції слід очікувати, а іноді навіть і вимагати, щоб та вжила заходів для попередження таких заворушень та агресії, або, принаймні, для зведення їх до мінімуму. Такі заходи часто повинні включати в себе обмеження руху демонстрантів, а іноді й тих представників громадськості, які випадково опинилися в демонстрації. У деяких випадках це включає обмеження в пересуванні людей на порівняно невеликому просторі протягом певного часу.

60. Як на мене, в таких випадках нереально стверджувати, що стаття 5 застосовується взагалі, за умови - і це дуже важлива умова, - що дії поліції є пропорційними та розумними, а будь-яке обмеження в русі зведено до розумного мінімуму дискомфорту та часу, необхідного для відповідної мети, а саме - запобігання серйозних суспільних заворушень та насильства.

РІШЕННЯ У СПРАВІ «AUSTIN ТА ІНШІ ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА»

61. Від імені скаржниці була висловлена думка, що принаймні в деяких наведених мною прикладах згода на обмеження в пересуванні може презюмуватись з боку відповідних осіб. Я не впевнений, що такий аналіз є задовільним, зокрема тому що - якщо тільки згода не розглядається як вимушена або беззаперечно не вважається наданою, - він не враховує ситуацію, в якій особа проінформувала поліцію, що вона заперечує проти обмеження свободи. Однак якщо презюмована згода є належною підставою для виправдання обмеження свободи для цілей статті 5, то тоді мені здається, що обмеження свободи в даній справі може бути виправдане на тій підставі, що кожен, хто знаходиться на вулицях, особливо на демонстрації з очевидним ризиком серйозного насильства, повинен вважатись таким, що погоджується на те, що поліція, можливо, обмежить його в пересуванні, якщо це є розумним та пропорційним засобом попередження серйозних суспільних заворушень та насильства.

62. Тому, погоджуючись з висновками апеляційного суду, я б стверджував, що в світлі висновків судді, викладених вище в пункті [57], дії поліції в даній справі не призвели до будь-якого порушення прав скаржниці за статтею 5. Особливістю цієї справи, яка є особливим приводом для занепокоєння, є тривалість періоду обмеження свободи - майже сім годин. Однак, дійшовши висновку про те, що розумне та пропорційне обмеження, яке є необхідним для запобігання серйозних громадських заворушень та насильства, не порушує статтю 5, мені здається, що важко стверджувати, що сам факт того, що період обмеження був незвично тривалим, може як такий перетворити ситуацію, яка в іншому не підпадала б під статтю 5, в таку, яка б під неї підпадала. Думаю, що певну підтримку цієї точки зору можна знайти в тих справах, в яких було встановлено, що тримання під вартою у в'язниці не виключається зі сфери застосування статті 5 лише тому, що воно тривало недовго - див., наприклад, рішення у справі «*Novotka проти Словаччини*» (заява № 47244/99) від 4 листопада 2003 року.

63. Як вже було зазначено, мені здається, що наміри поліції є доречними, особливо в такій нестандартній справі, як ця, і коли наміри є очевидними з огляду на зовнішні обставини. Якби виявилось, що, приміром, поліція утримувала кордон більше часу, ніж це було необхідно для контролю за натовпом, для того, щоб покарати або «провчити» демонстрантів, які знаходяться всередині кордону, то тоді, мені здається, це б призвело до зовсім інших висновків. За таких обставин я б дійшов висновку, що існує вагомий аргумент для того, щоб стверджувати, що утримання кордону все ж таки призвело до затримання в розумінні статті 5. Проте, як це вбачається з беззаперечних та ретельно зроблених висновків судді, які абсолютно справедливо не було оскаржено в апеляції, у цій справі не може виникати питання про існування такого аргументу.

64. Крім того, варто мати на увазі, що, принаймні як це бачу я, якщо обмеження в даній справі все ж таки складало затримання в розумінні статті 5, поліція не могла б виправдати це затримання винятками, передбаченими пунктами (b) або (c), зокрема враховуючи висновки Європейського суду в справі «*Lawless проти Ірландії*» (№ 3) (1961) 1 EHRR 15. Я вважаю, що той факт, що обмеження в даній справі не могло бути виправдане жодним із виключень, передбачених пунктами (a)-(f), підтримує твердження, що обмеження взагалі не підпадало під затримання в розумінні статті 5. Мені б здавалося дуже дивним, якби поліція не могла діяти так, як вона діяла за даних обставин, не порушуючи права за статтею 5 тих, чиє пересування було обмежено».

Лорд Карсвел (Lord Carswell) погодився з лордом Хоупом, а лорд Скотт Фоскотський (Lord Scott of Foscote) погодився з лордами Хоупом та Нойбергером, підкреслюючи, що «мета обмеження пересування або свободи та наміри осіб, відповідальних за його встановлення, посідають дуже важливе місце серед обставин, які слід взяти до уваги при ухваленні рішення» щодо того, чи мало місце позбавлення свободи.

Лорд Вокер Гестінгторпський (Lord Walker of Gestingthorpe) погодився з лордом Хоупом, але додав «примітку»:

«43. У пунктах 26ff свого висновку лорд Хоуп ставить питання: «чи є мета доречною?» Його висновок є дуже обережним, а саме (пункт 34), що навіть у справі, яка стосується основних прав, може застосовуватись прагматичний підхід, який бере до уваги всі обставини справи. Я з усією повагою погоджуюсь, що обережність при розгляді цього питання є правильним рішенням. Страсбурзький суд неодноразово чітко зазначав, що при встановленні того, чи мало місце позбавлення свободи, можуть бути доречними всі відповідні обставини: див., наприклад, рішення у справі «*НМ проти Швейцарії*» (2004) 38 EHRR 314, пункт 42: (...) Слід зазначити, що перераховані фактори хоч і є всеохоплюючими, але вони не включають в себе мету заходу.

РІШЕННЯ У СПРАВІ «AUSTIN ТА ІНШІ ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА»

44. Мета обмеження свободи пересування, яке, можливо, може складати позбавлення свободи, в цілому є доречним фактором - для визначення не того, чи був перейдений певний поріг, а того, чи може таке обмеження бути виправдане статтею 5(1)(а)-(f): див., наприклад, справи (по статті (1)(е)) «*Nielsen проти Данії*» (1988) 11 EHRR 175; «*Litwa проти Польщі*» (2001) 33 EHRR 1267; «*Wall проти Швеції*» (10 грудня 2002 року), ухвала щодо прийнятності, 41403/98; «*НМ проти Швейцарії*» (вище); «*НЛ проти Сполученого Королівства*» (2005) 40 EHRR 32; «*Enhorn проти Швеції*» (2005) 41 EHRR 633, та «*Storck проти Німеччини*» (2006) 43 EHRR 96. Якщо було встановлено, що обмеження свободи становить позбавлення свободи або особистої безпеки, благі наміри не можуть компенсувати будь-які недоліки при виправданні обмеження свободи одним з виключень, перерахованих у статті 5(1)(а)-(f), які слід тлумачити вузько.

45. Багато з цих справ по статті 5(1)(е) також піднімають питання стосовно прямої або непрямої згоди (на поміщення до психіатричної лікарні або будинку престарілих). Деякі більш ранні справи сьогодні видаються неоднозначними, оскільки вони посилалися на «батьківські права» (особливо справа «*Nielsen*», в якій дев'ятьма голосами проти семи було встановлено, що поміщення до психіатричного відділення 12-річного хлопчика не було позбавленням волі, враховуючи «батьківські права» його матері). Справа «*Storck*», на мою думку, послала чіткий сигнал, який вказував на інший підхід до самостійності особистості молодих людей (хоча бідолашній заявник в цій справі й було 18 років на момент застосування щодо неї примусового лікування в закритій палаті в клініці м. Бремен - заходу, за який їй було присуджено незвичайно велику суму компенсації за моральну шкоду).

46. Я також відчуваю певне занепокоєння з приводу рішення про прийнятність у справі «*X проти Німеччини*» (від 19 березня 1981 року), 8819/79; поліцейські відділки як такі можуть відлякувати будь-кого, особливо дітей, а тому вбачається досить лицемірною думка про те, що

«у даній справі дії поліції не були спрямовані на позбавлення дітей свободи, а лише на отримання від них інформації про те, звідки вони взяли предмети, знайдені в них, та про крадіжки, які були скоєні в школі раніше».

47. Тим не менш, незважаючи на зазначене вище, я прихожу до висновку, що в даній справі дуже важливо поставити просте запитання: що робила поліція на Оксфорд-серкус 1 травня 2001 року? Що їй там було потрібно? Як лорд Хоуп пояснив у своєму повному викладенні беззаперечних висновків судді, відповідь така: вона виконувала надзвичайно важке завдання – контроль за натовпом з метою попередження травмувань людей та пошкодження майна. Старші офіцери, які проводили операції, мали на меті уникнення загибелі людей, як це сталося на Ред-Лайон-сквер (Red Lion Square) 15 червня 1974 року. Поліція мала на меті розпустити натовп, і той факт, що для виконання цієї мети знадобилося значно більше часу, ніж вона очікувала, був пов'язаний з обставинами, не залежними від неї».

ПРАВО

СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 § 1 КОНВЕНЦІЇ

38. Заявники скаржилися на те, що їх було позбавлено свободи в порушення статті 5 § 1 Конвенції, яка передбачає наступне:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

РІШЕННЯ У СПРАВІ «AUSTIN ТА ІНШІ ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА»

d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;

e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;

f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції».

39. Уряд стверджував, що стаття 5 § 1 не застосовується, оскільки позбавлення свободи не було. В якості альтернативи він стверджував, що будь-яке можливе позбавлення свободи було здійснено згідно зі статтею 5 § 1(b) та/або (c).

А. Доводи сторін

1. Уряд

40. Уряд стверджував, що поліція не позбавляла заявників свободи в розумінні статті 5 § 1. Він підкреслив, що одним із найбільш важливих принципів, властивих Конвенції, є те, що між інтересами суспільства та захистом прав окремої особи повинен дотримуватися справедливий баланс. Необхідність дотримання такого балансу є темою, присутньою повсюди в практиці Суду, і її також слід брати до уваги при встановленні факту позбавлення свободи. На відміну від статей 8-11 Конвенції, стаття 5 § 1 не підлягає загальному положенню про виправдання втручання. Тому важливо не тлумачити занадто широко поняття «позбавлення свободи».

41. Відповідні принципи для визначення того, що є позбавленням свободи, були вперше викладені Судом у справі «*Engel та інші проти Нідерландів*», рішення від 8 червня 1976 року, §§ 58-59, Series A no. 22, а потім у справі «*Guzzardi проти Італії*», рішення від 6 листопада 1980 року, §§ 92-93, Series A no. 39, та в багатьох подальших справах. Практика Суду чітко встановила, що питання про те, чи мало місце позбавлення свободи, має бути визначене з посиланням на конкретні факти. Тривалість заходу є одним із факторів, які слід брати до уваги, але той факт, що контроль був застосований протягом тривалого часу, сам по собі не є достатнім для того, щоб призвести до позбавлення свободи, як це чітко вбачається зі справ про комендантські години вночі: див. справи «*Raimondo проти Італії*», рішення від 22 лютого 1994 року, A no. 281-A, та «*Trijonis проти Литви*», № 2333/02, рішення від 15 грудня 2005 року. Мета, з якою захід був здійснений, є важливим фактором, який може переважити висновок Суду про позбавлення свободи, навіть якщо мало місце фізичне утримання в певному місці протягом тривалого періоду: див. згадану вище справу «*Engel*», § 59, в якій Суд зазначив, що слід брати до уваги контекст військової дисципліни; див. також згадані вище справи «*Nielsen проти Данії*» та «*НМ проти Швейцарії*», в яких Суд, приходячи до висновку, що стаття 5 не застосовується, взяв до уваги гуманітарну мету обмежувального заходу. Цей підхід був принципово правильним, оскільки мета статті 5 § 1 полягає в недопущенні свавільного та необґрунтованого затримання.

42. На сьогоднішній день в практиці Суду ще не розглядалися такі обставини, як в цій справі, коли поліції було необхідно вжити пропорційних заходів для обмеження свободи осіб протягом обмеженого часу для запобігання серйозного громадського заворушення, яке становило небезпеку загибелі людей або серйозних травмувань. Якби стаття 5 тлумачилась як така, що перешкоджає встановленню кордону на Оксфорд-серкус 1 травня 2001 року, то тоді поліція в державах-учасниках була б зобов'язана підготувати альтернативні методи боротьби з агресивними демонстрантами, які не призвели б до

виникнення питань за статтею 5, але могли б стати набагато небезпечнішими для всіх відповідних сторін, наприклад, використання сльозогінного газу та гумових куль.

43. Палата лордів та апеляційний суд правильно застосовували принципи, що впливають із практики Суду, при встановленні того, що позбавлення свободи не було на момент встановлення кордону. Тимчасове обмеження свободи пересування на автомагістралі загального користування, навіть якщо воно є абсолютним, не призводить до позбавлення свободи, як це чітко видно із прикладів щодо натовпів на футбольних матчах чи руху на автомагістралях, наведених національними судами. Тоді виникає питання, чи призвів період часу, протягом якого був встановлений кордон, до позбавлення свободи. Це має залежати від усіх обставин, зокрема, наміру поліції забезпечити безпеку тих, хто знаходився всередині та поза межами кордону, та необхідності цього заходу, оскільки жодних інших заходів, яких поліція могла б вжити для запобігання серйозного порушення громадського порядку, не було.

44. Альтернативно, якщо мало місце позбавлення свободи, воно було виправдане за статтею 5 § 1(b) - для забезпечення виконання «обов'язку, встановленого законом», а саме - допомогти поліції в боротьбі з порушенням миру. В якості іншої альтернативи, будь-яке позбавлення свободи також підпадає під виключення статті 5 § 1(c), оскільки обмеження свободи кожного заявника було необхідним для того, щоб поліція могла попередити передбачуване порушення миру.

2. Заявники

45. За твердженням заявників, для того, щоб встановити, чи мало місце позбавлення свободи, необхідно об'єктивно оцінити конкретну ситуацію, в яку попала особа, зокрема, чи мало місце «обмеження свободи в певному обмеженому місці протягом досить значного проміжку часу», та чи «дійсно погодилась» особа на те, щоб це трапилось (див. рішення у справі «*Storck проти Німеччини*», № 61603/00, § 74, ECHR 2005-V). Якщо вжитий захід не був пов'язаний із затриманням в класичному розумінні позбавлення волі, його слід розглянути з посиланням на характер та ступінь обмеження свободи, порядок його здійснення, його тривалість та його вплив на заявника. Так, наприклад, чим більшими є масштаби заходу та чим вищим є ступінь примусу з боку органів влади, тим коротшим може бути його тривалість, щоб встановити факт позбавлення свободи.

46. Заявники пояснили, що зауваження уряду ґрунтувались на новому та спірному твердженні про те, що обмеження свободи, яке вимагається для правомірної чи такої, що пов'язана з суспільним інтересом, мети, не буде вважатися позбавленням свободи, принаймні, знаходитиметься поза межами класичної ситуації ув'язнення. Заявники не погодились з таким аргументом і заявили, що якщо захід було застосовано за обставин, які інакше складали б позбавлення свободи, то намір або мета, з якими він був застосований, не мали відношення для оцінки того, чи мало місце позбавлення свободи. Мета, з якою захід було застосовано, була доречною лише для визначення того, чи виправдовувалось встановлене позбавлення свободи шляхом посилання на шість цілей, зазначених в статті 5 § 1(a)-(f), які в будь-якому разі слід тлумачити вузько. Поняття позбавлення волі неможливо тлумачити по-різному по відношенню до обмежень, накладених на підставі громадського порядку, на відміну від заходів, застосованих для будь-якої іншої правомірної мети або мети, що пов'язана із суспільним інтересом.

47. Заявники також стверджували, що спроба уряду знайти підтримку свого твердження шляхом посилання на пошук справедливого балансу між вимогами суспільного інтересу та необхідністю захисту прав громадян була хибною. Цей справедливий баланс вже було дотримано самим формулюванням прав, які захищає

Конвенція. Суд не мав права зважувати конкуруючі міркування, пов'язані з суспільним інтересом для того, щоб звузити сферу захисту за Конвенцією. Будь-яка оцінка справедливого балансу, яку робить Суд, залежить від структури певної статті Конвенції; вона може робитися лише в межах, які залишає відповідна стаття, наприклад, у розмежуванні сфери позитивних зобов'язань, що впливають з деяких статей Конвенції. Якби центральний аргумент уряду був правильним, держави мали б змогу обходити гарантії, що надаються статтею 5, затримуючи людей на широких підставах, які виходять за межі статті 5 § 1(a)-(f), за умови, що була продемонстрована необхідність, а фізичні особи не змогли б скористуватись процесуальними або матеріальними гарантіями, які надає стаття 5.

48. Заявники не стверджували, що на момент встановлення кордону мало місце позбавлення свободи. Однак у світлі характеру обмеження, його примусового виконання, тривалості та впливу на них, утримання в межах поліцейського кордону вочевидь було позбавленням їхньої свободи. Той факт, що національні суди встановили, що він був необхідним заходом громадського порядку, не був доречним у цьому зв'язку.

49. Позбавлення свободи не було виправдане жодним з підпунктів статті 5 § 1. Зокрема, що стосується статті 5 § 1(b), заявників не було затримано для «забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом», оскільки таке виправдання могло застосовуватись лише тоді, коли з боку фізичної особи виник чіткий та конкретний обов'язок, а позбавлення свободи було пов'язане з його виконанням. «Обов'язок» не може бути вимогою піддавати самому позбавленню свободи. Крім того, затримання особи за статтею 5 § 1(c), «якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення», вимагає, щоб позбавлення свободи здійснювалось для запобігання вчинення особою певного правопорушення, та щоб наміром органів влади на момент затримання було доставити особу до компетентного судового органу в рамках кримінального провадження. У їхній справі жодну з цих вимог не було задоволено.

В. Оцінка Суду

1. Прийнятність

50. Суд вважає, що питання про те, чи були заявники позбавлені свободи, а отже чи застосовується стаття 5, тісно пов'язане з суттю скарг заявників. Тому він приєднує це попереднє питання до суті справи.

51. Він доходить висновку, що справа не є непринятною з будь-яких інших підстав, а тому оголошує її прийнятною.

2. Суть справи

(а) Загальні засади

52. Це правда, що, як зазначають сторони, Суд вперше розгляне питання застосування статті 5 § 1 Конвенції до поліцейського кордону або утримання групи осіб поліцією з міркувань громадського порядку. При тлумаченні статті 5 § 1 в цих обставинах та зокрема при визначенні, чи мало місце позбавлення свободи, Суд посилатиметься на наступні загальні засади.

53. По-перше, як Суд вже підкреслював у низці справ, Конвенція є живим інструментом, який слід тлумачити у світлі сучасних умов та ідей, що превалюють сьогодні в демократичних державах (див., серед інших, справи «*Tyler проти Сполученого Королівства*», рішення від 25 квітня 1978 року, § 31, Series A no. 26; «*Kress проти*

Франції» [ВП], № 39594/98, § 70, ECHR 2001-VI; «*Christine Goodwin проти Сполученого Королівства*» [ВП], № 28957/95, § 75, ECHR 2002-VI, та, серед найбільш недавніх, «*Vaoyuyan проти Вірменії*» [ВП], № 23459/03, § 102, ECHR 2011). Проте це не означає, що у відповідь на сьогоденні потреби, умови, погляди та стандарти Суд може створити нове право, не передбачене Конвенцією (див. справу «*Johnston та інші проти Ірландії*», рішення від 18 грудня 1986 року, §§ 51-54, Series A no. 112) або що він може звести нанівець існуюче право або створити нове «виключення» або «виправдання», прямо не передбачене Конвенцією (див., наприклад, справи «*Engel та інші*», згадана вище, § 57, та «*Ciulla проти Італії*», рішення від 22 лютого 1989 року, § 41, Series A no. 148).

54. По-друге, Конвенцію слід розглядати як єдине ціле та тлумачити таким чином, щоб розвивати внутрішню узгодженість та гармонію між різними її положеннями (справа «*Stec та інші проти Сполученого Королівства*» (прийнятність) [ВП], № 65731/01 та 65900/01, § 48, ECHR 2005-X).

55. Враховуючи контекст, в якому цей захід з обмеження свободи був застосований, Суд вважає доречним нагадати для повноти картини, що стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції гарантує право на свободу пересування. Це правда, що заявники не посилалися на це положення, оскільки Велика Британія не ратифікувала Протокол № 4, а тому не пов'язана ним. Водночас на думку Суду, беручи до уваги важливість та загальний сенс різних положень статті 5 та статті 2 Протоколу № 4, було б корисним зазначити наступні міркування. По-перше, статтю 5 в принципі не слід тлумачити таким чином, щоб вона включала в себе вимоги Протоколу № 4 по відношенню до держав, які не ратифікували його, включаючи Велику Британію. Водночас стаття 2 § 3 зазначеного протоколу дозволяє в разі необхідності застосування обмежень на право на свободу пересування, зокрема, для підтримання громадського порядку, запобігання злочину або для захисту прав та свобод інших осіб. У зв'язку зі статтею 11 Конвенції Суд постановив, що втручання в право на свободу зібрань, в принципі, виправдовується для попередження заворушень чи злочинів, а також для захисту прав та свобод інших осіб, якщо демонстранти вдаються до насильницьких дій (див. справу «*Giuliani та Gaggio проти Італії*» [ВП], № 23458/02, § 251, ECHR 2011). Він також зазначив, що за деяких чітко визначених обставин, статті 2 та 3 можуть включати позитивні зобов'язання з боку органів влади щодо вжиття запобіжних оперативних заходів для захисту осіб, які знаходяться в небезпеці серйозної шкоди від злочинних дій інших осіб (справи «*Giuliani та Gaggio*», згадана вище, § 244; та «*P.F. та E.F. проти Сполученого Королівства*», № 28326/09, § 36, ухвала щодо прийнятності від 23 листопада 2010 року). При розгляді питання про те, чи виконали національні органи такі позитивні зобов'язання, Суд постановив, що необхідно враховувати труднощі, пов'язані із забезпеченням порядку в сучасному суспільстві, непередбачуваність людської поведінки та оперативні рішення, які необхідно прийняти в питаннях пріоритетів та ресурсів (згадані вище справи «*Giuliani та Gaggio*», § 245, та «*P.F. та E.F. проти Сполученого Королівства*», § 40).

56. Як Суд вже зазначав раніше, поліції слід надавати певний ступінь свободи в прийнятті оперативних рішень. Такі рішення майже завжди бувають ускладненими, а поліція, яка має доступ до інформації та даних розвідки, які не є доступними для широкого загалу, як правило, знаходиться в найкращому положенні для їх прийняття (див. згадану вище справу «*P.F. та E.F. проти Сполученого Королівства*», § 41). Більше того, вже в 2001 році досягнення в галузі комунікаційних технологій зробили можливим швидко та таємно мобілізацію протестуючих у невідомих до цього масштабах. Поліцейські сили в державах-учасниках стикаються з новими проблемами, які, можливо, не можна було передбачити на момент розробки Конвенції, та розробили нові поліцейські методи боротьби з ними, включаючи обмеження в пересуванні або встановлення

поліцейського кордону. Стаття 5 не може бути витлумачена таким чином, щоб унеможливити виконання поліцією своїх обов'язків з підтримки порядку та захисту населення за умови, що вони відповідають основоположному принципу статті 5, а саме - захисту особи від свавілля (див. справу «*Saadi проти Сполученого Королівства*» [ВП], № 13229/03, §§ 67-74, ECHR 2008).

57. Як зазначалося вище, стаття 5 § 1 не стосується звичайного обмеження свободи пересування, яке регулюються статтею 2 Протоколу № 4. Для того, щоб визначити, чи була певна особа «позбавлена свободи» за змістом статті 5 § 1, відправною точкою повинна бути її конкретна ситуація, і необхідно враховувати цілий ряд критеріїв, зокрема, тип певного заходу, його тривалість, наслідки та спосіб його виконання. Відмінність між позбавленням та обмеженням свободи є відмінністю в ступені або інтенсивності, а не відмінністю в природі або суті (див. згадані вище справи «*Engel та інші*», § 59; «*Guzzardi*», §§ 92-93; «*Storck*», § 71; а також, з більш недавніх, справу «*Medvedyev та інші проти Франції*» [ВП], № 3394/03, §§ 73, ECHR 2010).

58. Як зазначив лорд Вокер (див. вище, пункт 37), мета даного заходу не згадується в зазначених вище рішеннях в якості фактору, який слід враховувати при вирішенні питання про те, чи мало місце позбавлення свободи. Дійсно, з практики Суду вбачається, що основний мотив суспільного інтересу, наприклад, захист суспільства від передбачуваної загрози, яка йде від фізичної особи, не має значення для питання про те, чи була така особа позбавлена свободи, хоча він і може мати значення для подальшого встановлення того, чи було позбавлення свободи виправдане одним із підпунктів статті 5 § 1 (див., серед багатьох прикладів, справу «*A. та інші проти Сполученого Королівства*» [ВП], № 3455/05, § 166, рішення від 19 лютого 2009 року; «*Enhorn проти Швеції*», № 56529/00, § 33, ECHR 2005-I; та «*M. проти Німеччини*», № 19359/04, рішення від 17 грудня 2009 року). Те ж саме стосується і випадків, в яких метою є захист, лікування або певний догляд за особою, що знаходиться в ізоляції, якщо лише така особа не погодилася в дійсний спосіб на те, що інакше вважалося б позбавленням свободи (див. згадану вище справу «*Storck*», §§ 74-78, та справи, згадані в ній, а також, серед найбільш недавніх, справу «*Stanev проти Болгарії*» [ВП], № 36760/06, § 117, рішення від 17 січня 2012 року; щодо дійсності згоди див. також справу «*Amuur проти Франції*», рішення від 25 червня 1996 року, § 48, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-III).

59. Тим не менш, Суд вважає, що вимога враховувати «вид» та «спосіб виконання» певного заходу (див. згадані вище справи «*Engel*», § 59, та «*Guzzardi*», § 92) надає йому можливість брати до уваги конкретні умови та обставини, за яких мало місце обмеження, не пов'язане з традиційним обмеженням волі в тюремній камері (див., наприклад, згадані вище справи «*Engel та інші*», § 59; та «*Amuur*», § 43). Справді, обставини, за яких вживається захід, є важливим чинником, який необхідно брати до уваги, оскільки в сучасному суспільстві часто виникають ситуації, в яких від громадськості може вимагатись перетерпіти певні обмеження в пересуванні або обмеження свободи заради інтересів загального блага. Як зазначили судді апеляційного суду та Палати лордів, представники громадськості в цілому погоджуються з тим, що на їхню свободу пересування за певних обставин можуть накладатись тимчасові обмеження, наприклад, в контексті поїздок на громадському транспорті або на автомагістралі, або відвідування футбольного матчу (див. вище, пункти 35 та 37). Суд не вважає, що такі обмеження в пересуванні, які часто трапляються, за умови, що вони є неминучими внаслідок обставин, які знаходяться поза контролем органів влади, є необхідними для запобігання реальної небезпеки серйозних фізичних травмувань та шкоди, та зводяться до мінімуму, необхідного для цієї мети, можуть належним чином вважатися «позбавленням свободи» за змістом статті 5 § 1.

60. Стаття 5 закріплює фундаментальне право людини, а саме - захист фізичної особи від свавільного втручання з боку держави в її право на свободу. Підпункти (a)-(f) статті 5 § 1 містять вичерпний перелік допустимих підстав, за яких особи можуть бути позбавлені свободи, а будь-яке позбавлення свободи не буде сумісним зі статтею 5 § 1, якщо воно не підпадає під одну з цих підстав (див., серед багатьох інших, справу «*Al-Jedda проти Сполученого Королівства*» [ВП], № 27021/08, § 99, рішення від 7 липня 2011 року). Не можна виключати, що за певних обставин використання обмеження в пересуванні та контроль за натовпами можуть призвести до невиправданого позбавлення свободи в порушення статті 5 § 1. У кожному випадку стаття 5 § 1 повинна тлумачитися таким чином, щоб враховувати конкретні обставини, за яких було застосовано обмежувальний захід, а також функції поліції у сфері виконання своїх обов'язків з підтримки порядку та захисту населення, які вона зобов'язана виконувати як в рамках національного законодавства, так і за Конвенцією.

(b) Застосування цих засад до обставин справи

61. Тому питання про те, чи мало місце позбавлення свободи, залежить від конкретних обставин справи. У цьому зв'язку Суд нагадує, що в рамках системи Конвенції його було передбачено в якості субсидіарного органу по відношенню до національних систем захисту прав людини (див. згадану вище справу «*A. та інші*», § 154). Принцип субсидіарності знаходиться в самій основі Конвенції та фактично впливає з прочитання статей 1 та 19 разом. Суд повинен бути обережним при прийнятті на себе функції оцінки фактів, належної судові першої інстанції, в тих випадках, коли це не є неминучим у світлі обставин конкретної справи. Як правило, якщо відбулося національне судове провадження, до функцій Суду не входить підміна власною оцінкою фактів тієї оцінки, яку зробили національні суди, і саме останні повинні встановлювати факти на основі доказів, які вони мають у наявності. Хоча висновки національних судів не є зобов'язальними для Суду, і він може зробити свою власну оцінку фактів у світлі всіх наданих йому матеріалів, зазвичай він вимагатиме наявності переконливих елементів, які могли б призвести до того, щоб він переглянув висновки щодо фактичних обставин, яких дійшли національні суди (згадана вище справа «*Giuliani та Gaggio*», § 180). Тим не менш, оскільки відповідно до статей 19 та 32 Конвенції функція остаточного тлумачення та застосування Конвенції належить Судові, який повинен посилається на фактичні обставини, встановлені національними судами, Суд не може бути обмежений їхніми правовими висновками щодо того, чи мало місце позбавлення свободи за змістом статті 5 § 1 (див., наприклад, згадану вище справу «*Storck*», § 72).

62. Рішення судді Тугендхата з суду першої інстанції було винесено після трьох тижнів судового розгляду, в ході якого він розглянув значний обсяг доказів стосовно подій, які мали місце на Оксфорд-серкус 1 травня 2001 року, включаючи усні свідчення, матеріальні докази, відео- та фотоматеріали (див. вище, пункт 16). Зокрема, він встановив, що інформація, наявна в поліції заздалегідь, свідчила про те, що в демонстрації візьме участь від 500 до 1000 агресивних демонстрантів, і що існуватиме реальна небезпека серйозних травмувань і навіть загибелі людей, а також пошкодження майна, якщо над натовпом не буде встановлено ефективного контролю. Поліція очікувала, що натовп сформується на Оксфорд-серкус приблизно о 16 годині, а тому більше 1500 чоловік, які там зібралися на дві години раніше, застали її зненацька. У світлі даних розвідки, які отримала поліція, а також поведінки натовпів на попередніх демонстраціях, що стосувались подібних тематик, вона вирішила, що для попередження насильства і небезпеки травмування людей та пошкодження майна, о 14 годині необхідно було встановити суцільний кордон. Починаючи з 14.20 години, коли суцільний кордон вже було встановлено, ніхто з натовпу

не мав права залишити без дозволу перекритий район. Усередині кордону існував простір для того, щоб люди могли рухатись, і щоб не було давки, але умови перебування в ньому не були зручними, оскільки не було укриття, їжі, води та туалету. У другій половині дня та ввечері поліція робила спроби розпочати колективний розпуск людей, але агресивна поведінка значної меншості, яка перебувала як усередині кордону, так і в безпосередній близькості від нього, та яка відмовлялася від співпраці з поліцією, призвела до того, що поліція кілька разів призупиняла розпуск натовпу. У результаті повний розпуск натовпу не можна було здійснити до 21.30 години. Водночас поліція дозволила приблизно 400 особам, які по всіх чітких ознаках не брали участь у демонстрації, або для яких перебування в кордоні мало серйозні негативні наслідки, залишити його (див. вище, пункти 17-25). До даного провадження ці висновки не оскаржувались сторонами, і Суд не бачить жодних підстав, щоб відходити від них. Перша, другий та третя заявники перебували в поліцейському кордоні близько семи годин, а четвертий заявник - протягом п'яти з половиною годин.

63. Суд повинен проаналізувати конкретну ситуацію заявників із посиланням на критерії, викладені у справі «*Engel та інші*» та в його подальшій практиці (див. вище, пункт 57). Хоча між заявниками існували відмінності, зокрема тому що перша заявниця була присутня на Оксфорд-серкус в якості демонстранта, а інші заявники були перехожими, Суд не вважає, що ця відмінність має значення для питання про те, чи мало місце позбавлення свободи.

64. Відповідно до критеріїв, викладених у справі «*Engel*», Суд вважає, що примусовий характер утримання всередині кордону, його тривалість, а також його вплив на заявників з точки зору фізичного дискомфорту та неможливості залишити Оксфорд-серкус, вказують на позбавлення свободи.

65. Водночас Суд також повинен взяти до уваги «тип» та «спосіб виконання» даного заходу. Як було зазначено вище, ситуація, в якій захід було здійснено, має велике значення.

66. Тому важливо відзначити, що захід було застосовано для ізоляції та утримання великого натовпу в нестабільних та небезпечних умовах. Як зазначив уряд (див. вище, пункт 42), поліція вирішила застосувати захід стримування для того, щоб взяти натовп під контроль, замість того, щоб вдаватися до більш важких методів, які, можливо, призвели б до більшого ризику травмування людей, що знаходилися в натовпі. Суддя, який розглядав справу, дійшов висновку, що враховуючи ситуацію на Оксфорд-серкус, поліція не мала альтернативи для того, щоб запобігти реальній небезпеці серйозних травмувань людей або пошкодження майна, окрім як встановити суцільний кордон (див. вище, пункт 26). Суд не знаходить підстав для того, що відійти від висновку судді про те, що за відповідних обставин встановлення суцільного кордону було найменшим та найбільш ефективним засобом втручання, який слід було застосувати. І дійсно, заявники не стверджували, що з самого моменту встановлення кордону ті, хто знаходився всередині нього, відразу ж були позбавлені свободи (див. вище, пункт 48).

67. Крім того, знову ж таки на основі фактів, встановлених суддею, Суд не в змозі визначити момент, з якого захід змінився з того, що максимум було обмеженням в пересуванні, на позбавлення свободи. Вражаючим є те, що приблизно за п'ять хвилин після встановлення суцільного кордону поліція планувала розпочати контрольований розпуск натовпу в північному напрямку. Тридцять хвилин потому поліція зробила другу спробу розпустити натовп, але призупинила її через агресивну поведінку тих, хто знаходився як усередині кордону, так і поза його межами. Приблизно між 15 та 18 годинами поліція тримала ситуацію під контролем, але прибуття нової групи протестантів та небезпечні умови, що мали місце в натовпах, призвели до того, що вона дійшла

висновку, що спроба звільнити тих, хто знаходиться всередині кордону, буде небезпечною. Контрольований розпуск натовпу було відновлено о 17.55 годині, але його було зупинено о 18.15 годині; його було поновлено о 19 годині та призупинено о 19.20 годині; знову розпочато о 19.30 годині та знову призупинено; згодом розпуск було проведено безперервно, групами з десяти чоловік, допоки весь натовп не було розпущено о 21.45 годині (див. вище, пункт 24). Таким чином, суддя встановив, що ті ж самі обставини, які вимагали, щоб поліція утримувала натовп о 14 годині, тривали приблизно до 20 години, коли нарешті можна було приступити до безперервного колективного розпуску натовпу (див. вище, пункт 24). За таких обставин, в яких поліція постійно тримала ситуацію під пильним контролем, але за яких по суті ті ж самі небезпечні умови, які обумовили необхідність встановлення кордону о 14 годині, продовжували тривати протягом дня та раннього вечора, Суд не вважає, що тих, хто знаходився всередині кордону, можна вважати такими, кого було позбавлено свободи за змістом статті 5 § 1. Оскільки позбавлення свободи не було, то необхідності у визначенні того, чи було воно виправдане підпунктами (b) або (c) статті 5 § 1, в Суду немає.

68. Суд підкреслює, що зроблений вище висновок про те, що позбавлення свободи не було, базується на конкретних та виняткових обставинах даної справи. Крім того, ця заява не містила жодних скарг за статтями 10 та 11 Конвенції, і Суд відзначає висновок судді першої інстанції про те, що втручання в права за статтями 10 та 11 на свободу вираження поглядів та зібрань тих, хто знаходився всередині кордону, не було (див. вище, пункт 32). Слід підкреслити, що національні органи не повинні застосовувати заходи з контролю над натовпом для прямого або побічного пригнічення або для залякування протестуючих, враховуючи фундаментальну важливість свободи вираження поглядів та зібрань у всіх демократичних суспільствах. Якби встановлення та утримування кордону для попередження серйозних травмувань або пошкодження майна не було необхідним для поліції, «тип» заходу був би іншим, а його примусовий та обмежувальний характер, можливо, був би достатнім для того, щоб він підпадав під сферу застосування статті 5.

69. Підводячи підсумки, слід зазначити, що оскільки стаття 5 не застосовується, то порушення цього положення в даній справі не було.

НА ПІДСТАВІ ВИКЛАДЕНОГО СУД:

1. *Оголошує* одностайно заяви прийнятними;
2. *Постановляє* чотирнадцятьма голосами проти трьох, що порушення статті 5 Конвенції не було.

Учинено англійською та французькою мовами та оголошено на відкритому слуханні в Палаці прав людини у Страсбурзі 15 березня 2012 року згідно з правилом 77 §§ 2 та 3 Регламенту Суду.

Майкл О'Бойл
Секретар

Франсуаза Тюлькенс
Голова

Згідно зі статтею 45 § 2 Конвенції та правилом 74 § 2 Регламенту Суду до рішення було надано наступну спільну неспівпадаючу думку суддів Тюлькенс, Шпільмана та Гарлицького.

Ф.Т.
М.О.Б.

Неспівпадаюча думка не перекладалась, однак її викладено англійською та французькою мовами в офіційних мовних версіях рішення, яке можна знайти в базі рішень Суду HUDOC.

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2013.

Офіційними мовами Європейського суду з прав людини є англійська та французька мови. Цей переклад було замовлено за підтримки Цільового фонду «Права людини» Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є зобов'язальним для Суду; також Суд не несе жодної відповідальності за його якість. Його можна завантажити з бази рішень Європейського суду з прав людини HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) або з будь-яких інших баз даних, в яких Суд його також розмістив. Його можна відтворювати в некомерційних цілях за умови, що будуть зазначені повна назва справи та посилання на авторське право і Цільовий фонд «Права людини». Для використання будь-якої частини цього перекладу в комерційних цілях слід звертатися за наступною адресою: publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.